

ANADOLU AĞIZLARINDA ETNİK (BOYSAL) ÖZELLİKLER VE ÇEPNİ AĞIZLARI ÜZERİNE

Gürer GÜLSEVİN*

ÖZET

Anadolu'ya gelen Oğuzlardan bir kısmı (Kınık, Kayı, Avşar, Bayat, Çepni vs.) belirli bir süre “boy” adlarıyla tanınmış ve anılmış olsalar da, günümüze kadar bu boyların hepsi aynı derecede kendi adlarıyla saklanabilmiş değildir. Bu yazıda, önce Anadolu'daki Oğuz boylarının ağız özelliklerinin ayrı ayrı belirlenip belirlenemeyeceği konusu tartışılmıştır. Daha sonra, kendilerini “boy” adları ile en iyi tanımlayabilen Çepnilerin ağız özellikleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi Ağızları, Oğuzca, Çepni ağızı

ON THE ETHNIC CHARACTERISTICS OF ANATOLIAN DIALECTS AND ÇEPNİ DIALECTS

ABSTRACT

Despite the fact that some of the Oghuzes coming to Anatolia (Kınık, Kayı, Avşar, Bayat, Çepni, etc.) were known and called through their “phratry” names, not all of these phratries have been able to keep their names to the present. In this article, whether we can determine the characteristics of Oghuz accents in one by one has been questioned firstly. Then, the characteristics of the accent of Çepnis, who have been able to define themselves with their phratry name the best, has been focused on.

Key Words: Turkey Turkish dialects, Oğuz Turkish, Çepni dialect

---

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü,
gurergulsevin@gmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*
Volume 4/3 Spring 2009

Bugün Anadolu'daki ağızlar, Oğuzcaya dayalı ağızlardır. XI. yüzyıldan beri bu bölgeye Oğuzlarla birlikte gelen diğer gruplar da (Kıpçak, Çiğil vs.) Oğuzlaşmış, dilleri Oğuzcalaşmıştır. Son bir-iki yüz yıl zarfında gelen bazı boyların lehçeleri ise bazı ufak değişikliklere rağmen hâlâ devam etmektedir (Van'daki Ulupamir Kırğızları, Eskişehir'deki, Afyonkarahisar'daki Karaçaylar, Nogaylar, Konya'daki Özbekler vs.).

XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut Oğuzların 22 boy olduğunu (*Kınık, Kayı, Avşar, Çepni, Bayat* vs.) söyler.¹ Anadolu'ya gelen Oğuzlardan bir kısmı belirli bir süre “boy” adlarıyla tanınmış ve anılmış olsalar da, günümüze kadar bu boyların hepsi aynı derecede kendi adlarıyla saklanabilmiş değildir. Anadolu'ya yerleşen çeşitli Oğuz boyları, muhtelif sebeplerden dolayı sürekli yer değiştirmiş, başkaca *boy* ve *halk*larla karışarak yeni yeni siyasi birlikler, yeni yeni *aşiretler*; yani, yeni yeni “*etnos*”lar da meydana getirmişlerdir. Karamanoğulları, Dulkadiroğulları, Danişmendoğulları vb. birlikler, içlerinde çeşitli Oğuz boy ve aşiretlerini barındırmış, bu topraklardaki hareketleri, göçleri sürecinde de “boy” adlarından ziyade siyasi birliklerinin bakiyesi olan adlarıyla anılmışlardır. Örneğin, Dulkadiroğulları denilen birlik, Avşar'ı da, Çepni'yi de, Bayat'ı da vs. içerisinde barındırıyordu. Bu “birlik” içinde iken çeşitli sebeplerle başka bölgelere giden veya gönderilen gruplar, kendi “boy” adlarıyla değil de, Dulkadiroğulları kimliği ile tanınabiliyorlardı.

Hal böyle olunca, bugünkü Anadolu ağızlarında boylar açısından etnik özellikleri belirlemek son derece güç bir hale gelmiştir.

Türkiye Türkçesi ağızlarındaki farklılıklar dört temel nedenden dolayı olabilir:

1. Yerleşim dönemlerindeki boysal (*Kınık, Avşar, Çepni; Kıpçak* vs.) başlıklara dayanan tarihi farklılıklar ortaya çıkabilir.

2. Farklı bölgelerde farklı dönemlerde harekete geçen fonetik eğilimlerin sonucunda bazı ayrılıklar oluşabilir.

3. Farklı bölgelere göçmek durumunda kalan aynı halkın dalları, gittikleri ortamda ilişkide buldukları dil, ağız ve kültürlerin etkisiyle / katkısıyla farklı özellikler de kazanabilir.

4. Bazı ağız farklılıklarında, bu nedenlerin birkaçı iç içe geçmiş bir biçimde etken olabilir.

¹ Besim Atalay, *Divanu Lügat-it-Türk Tercümesi*, C. I (İkinci Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1985, s.55-59 (Orijinal metin: DLT.20b.4)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Anadolu'da Oğuzlaşmış Türk gruplarının dil özelliklerinden bazıları, şu anda kullandıkları Oğuzca ağızlarının içinde devam etmiş olabilir. Yani, Anadolu'daki ağızlarda, Oğuzca olmayan bazı unsurlar saklanmış, devam etmekte olabilir.

Araştırmacılarımızdan bir kısmı, inceleme yaptıkları ağız bölgelerinde bazı özellikleri Kıpçakça olarak değerlendirmektedirler. Türkiye Türkçesi ağızlarında Kıpçakça olarak verilegelen unsurlar şunlardır: 1. g > v; 2. ç > ş; 3. Ø- > h-; 4. O > U; 5. η > y (ñ > y); 6. s- > h-

Böyle bir teoriyi öne sürmeden önce şunları bilmemiz gerekir: Kıpçakça dediğimiz grubun özellikleri nelerdir? Kaç türlü Kıpçakça vardır? Kelime başındaki “y-” ünsüzünü “y-” biçiminde (yol, yat-) kullanan Kıpçaklar da vardır, c-/j biçiminde (col, cat-/jol/jat-) kullanan Kıpçaklar da vardır. Bizdeki “ç” ünsüzünü “ç” olarak (çık-, açık, aç-) kullanan Kıpçaklar da vardır, “ş” olarak (şık-, aşık, aş-) kullananları da vardır. Çekik gözlü Kıpçaklar da vardır, badem gözlü Kıpçaklar da vardır.

Türkiye Türkçesindeki Kıpçakça unsurlar olarak verilegelen yukarıdaki altı maddedeki özellikler, her hal ve şartta Kıpçakçayı temsil etmiş olabilir mi? Bizce, bu tespitler tamamıyla doğruyu yansıtmıyor değildir. Biz, yukarıdaki özellikleri teker teker seri bildiri-makaleler şeklinde değerlendirmeye başladık. Bu serinin ilkinde g > v değişmesi (GÜLSEVİN 2008 I), ikincisinde ise ç > ş olayı üzerinde durduk (GÜLSEVİN 2008 II). İlgili bildiri ve makalede, bugüne kadar Anadolu ağızlarında Kıpçakça unsur olarak görülen iki konuyu tartıştık.

Bu çalışmada ise, önce, Anadolu'ya yerleşen Oğuz boylarının boysal özelliklerinin belirlenmesi ile ilgili çalışmalarını değerlendireceğiz. Daha sonra, bir örnek olarak Çepni ağızlarının özellikleri üzerinde duracağız.

Oğuz Boylarının Ağız Özellikleri

Bu konuda Zeynep Korkmaz'ın çığır açıcı bir makalesi yayımlanmıştı (KORKMAZ 1971). O makalede, Korkmaz 3 Oğuz boyunun ağız özelliklerini göstermiştir. Bunlar: 1. **Kınık**, 2. **Avşar**, 3. **Salur**. Korkmaz, “sadece” 3 Oğuz boyunun ağız özelliklerini değerlendirmiştir. Bu da “kabaca” bir değerlendirme olmuştur. Kendisi, daha sonra yapılacak çalışmalara bir başlangıç, bir örnek olması amacıyla bu makaleyi hazırlamıştır. İlgili çalışmada Kınıklar için 10, Avşarlar için 13, Salurlar için 10 özellik işlenmiştir. Biz

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

burada, Korkmaz'ın sadece “*şimdiki zaman çekimi*” için verdiği bilgilerle konuyu örneklendireceğiz:

Zeynep Korkmaz'a göre:

Kınıklar “*gel-iyö / gel-iyor*” der

Avşarlar “*gel-iyi / gel-iy / gel-i*” der

Salurlar “*gel-iyey*” der

O makale, ülkemizdeki ağız çalışmalarının “pek çoğu”nda, etnik unsurlar bakımından bir temel referans görevi üstlenmiştir. Bazı araştırmacılar, çalıştıkları bölgede şimdiki zaman eki için *geliyi, geliy, geli, geliyik* tarzındaki çekimleri görünce, Z. Korkmaz'ı referans göstererek Avşar boyu özelliği bulduklarını düşündüler (GÜLENSOY 1998, s.127-129; GÜNŞEN 2000, s.171-175; GÜLSEREN 2000, 35-36; vb.). Aynı bölgede *geliye, geliyeler* çekimi de varsa Salur boyunun özelliği olduğuna hükmettiler.

Yani, incelenen bölgelerde şimdiki zamanın farklı sıklıkta da olsa üç ayrı kullanımı bulununca:

“*gel-iyö*” bu bölgedeki KINIK özelliğidir

“*gel-iyi*” bu bölgedeki AVŞAR özelliğidir

“*gel-iyey*” bu bölgedeki SALUR özelliğidir

yargısına vardılar.

Araştırmacıların yukarıdaki tarzdaki yargılarının doğru olmadığını, bu yargı için Zeynep Korkmaz'ın referans gösterilemeyeceğini düşünüyoruz. Çünkü, dikkat edilirse, Zeynep Korkmaz *gel-iyi, geliyik* şeklinde söyleyenlerin AVŞAR olduğunu söylemiyor. Korkmaz, Avşarların *geliyi, geliyik* dediklerini anlatıyor. Zeynep Korkmaz'ın dedikleri ve dediklerinden kastetmediklerini, başka bir ifadeyle şöyle söyleyebiliriz:

Zeynep Korkmaz'a göre:

Kınıklar “*gel-iyö*” der

Avşarlar “*gel-iyi*” der

Salurlar “*gel-iyey*” der

Ama, **Zeynep Korkmaz'ın söyledikleri ŞU ANLAMA**

GELMEZ:

“*gel-iyö*” denilmesi Kınık olduğunu gösterir

“*gel-iyi*” denilmesi Avşar olduğunu gösterir

“*gel-iyey*” denilmesi Salur olduğunu gösterir.

Yani bir ağızda “*gel-iyi*” deniliyorsa, bu o ağzın Avşar olduğunu göstermez. Sadece, (Korkmaz'a göre) oranın “Kınık” ve “Salur” olmadığını gösterebilir. Zeynep Korkmaz'ın makalesi, inceleyeceğimiz ağzın hangi boya ait olduğunu bize gösterememektedir. Çünkü, o makalede sadece 3 boy incelenmiştir. Burada karşımıza şu soru çıkar: Geri kalan 21 Oğuz boyu “*şimdiki*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 4/3 Spring 2009

zaman çekimi”ni nasıl yapar? Örneğin Bayatlar nasıl söyler, Döğerler nasıl söyler, Kayılar nasıl söyler, vs? Diğerleri de muhakkak buna benzer söylerler. Bayatlar da ya “*gel-iyö*”, ya “*gel-iyi*” ya da “*gel-iyē*” diyecektir. Nitekim, Afyonkarahisar’ın Bayat ilçesi ağzı üzerine Eda Şahin’in yaptığı Yüksek Lisans tezinde, Bayat boyuna mensup olanların şimdiki zamanı “*güdüyun*”, “*gel-iy, güdiy*” tarzında çekimledikleri gösterilmiştir (ŞAHİN 1999, 5, 77). Bu son bilgidен sonra tekrar düşünelim. Anadolu’nun bir bölgesinde şimdiki zaman çekimini “*geliyi, geliy, geli*” şeklinde yapan bir ağız varsa, bunlar acaba Avşar mıdır, Bayat mıdır? Ya da, henüz bu konudaki özelliği belirlenememiş olan başka Oğuz boylarından biri midir?

Zeynep Korkmaz’ın makalesinden sonra yapılan çalışmalarda, yanlış bir yola girilmiştir. Henüz diğer 21 boyun da ağız özellikleri belirlenmeden, sanki Anadolu’da sadece 3 boy varmış gibi davranılmıştır. Bu konuda karar verebilmek için, öncelikle, bütün Oğuz boylarının (Kayı, Kınık, Avşar, Çepni, Bayındır vs.) ağızları ayrı ayrı incelenmelidir.

Oğuz boylarının ağız özelliklerini belirleyebilmek gerçekten çok zor bir iştir. En büyük engel, gerek bugün, gerekse Anadolu tarihinde kimin hangi boydan olduğunun belirlenebilmesindeki zorluklardır. Çünkü, bölgenin insanları, bugün için kendilerini ilgili boy adları ile tanımlamamakta, hangi boydan geldiklerini bilmemektedirler. Bazı yer adları, boyların belirlenmesinde ilk adım gibi görülse de, bu konuda da zorluklar ve sıkıntılar vardır.

Aynı Oğuz boyunun adını taşıyan köylerin ağız özellikleri birbirinden tamamen farklı olabilmektedir. Örnek olarak, Bayat adlı bölgelere bakalım. Afyonkarahisar’daki Bayat ilçesinin ağzının dil özellikleri üzerinde çalışan Eda Şahin, Bayat’ın merkezinde yaşayanların Bayat boyundan olduğunu söylemiş ve şimdiki zaman çekimini *-iyi* olarak belirlemiştir. Ama, başka bölgelerdeki Bayat adlı köylerde şimdiki zaman çekimini başka şekilde de görebiliyoruz. Örneğin, Sivas ili Yıldızeli ilçesine bağlı olan Bayat köyünden derlenmiş metinlere baktığımızda, kurallı ve sürekli olarak *-iyor/-iyo* şekillerine rastlıyoruz. Necati Demir-Ülker Şen’in “Sivas İli ve Yöresi Ağızları” adlı kitapta verdiği bu köye ait dört sayfalık metinde, şimdiki zaman ekinin ünlüsü devamlı /o/ olarak tespit edilmiştir. O köydeki örnekler: *gorüyor, diyollar, diyor, gayıyor, yüklüyor, gēdiyor, dutuyor, yoluyor goyuyor, geliyollar, başlıyor, diyollar, yetiyōsa, çıkıyon, soruyo, dutulyuo, görüyor musun, çardıyo ...* (DEMİR-ŞEN 2006, s.484-487)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

“Avşar Ağızları” başlığı ile Ayşen Kılıç tarafından hazırlanan Yüksek Lisans tezinde Kayseri’nin Pınarbaşı, Tomarza, Sarız ilçeleri ile Adana’nın Tufanbeyli ilçesindeki Avşar köylerinden metinler derlenmiştir. Bunların dil özellikleri işlenirken, şimdiki zaman teklik kişi çekimleri şu şekilde verilmiştir (KILIÇ 1991, 137-138):

1. şahıs teklik:

-uyom: korkuyom / korkuyorum (XXXIV-57)

-yom : varyom / varıyorum (XXXV-54)

ulaşyom / ulaşıyorum (XXVIII-8)

-yon : diyon / diyorum (XXXIV-8)

geçyon / geçiyorum (XXXV-30)

-yim : bilmiyim / bilmiyorum (XXII-2)

2. şahıs teklikte:

-yoŋ : gidyoŋ / gidiyorsun(II-33)

dökyoŋ / döküyorsun (XXVIII-23)

azdıryoŋ / azdırıyorsun (III-14)

3. şahıs teklik :

-yor : diyor /(III-34), oiyor (XXVI-17)

-yur : okuyur (XLIII-20), ediyur (I-126)

-ıyor : varıyor (III-31)

-iyor : çekiyor (III-139)

-üyor : ölmüyor (II-140)

-uyor : soyuyor (III-6)

-iyir : yatıyir (V-117)

-yur, -iyur: cıkıyur (XLIII-4)

-yo : olyō (XXVIII-75)

-yu : bilyu musun (XLII-32)

-ir : gidir / gidiyor (V-250)

-yir : geliyir /geliyor (XXII-21)

Zeynep Korkmaz’ın Avşar boyunun dil özelliği olarak belirlediği “-iyi” şimdiki zaman çekimi, Ayşen Kılıç’ın Pınarbaşı, Tomarza, Sarız ve Tufanbeyli Avşarları üzerinde yaptığı tespitlerle bire bir uyuşuyor değildir. Ayşen Kılıç’ın derlediği metinlerde, büyük bir oranla /o/ ünlüsü hâkimdir. Burada, Ayşen Kılıç’ın çalışmasını yaparken Zeynep Korkmaz kadar dikkatli ve titiz olmadığını da hatırlatmamız gerekir. Çünkü, elbette “gel-iyi” ağzını konuşan bir boy günümüzde bunun yanında “gel-iyō / gel-iyor” telaffuzlarını da kullanacaktır. Çünkü yazı dili ve konuşma dili bunun geniş ünlülü şekillerini elbette yaygınlaştıracaktır. Ayşen Kılıç sadece metinleri ortaya koymuş, burada gördüğü bütün ekleri ve kullanışları ayrıca bir değerlendirmeye, sınıflandırmaya tutmadan listelemekle yetinmiştir. Bunlar bir yana, Ayşen Kılıç’ın tezinden şu sonucu çıkarabiliriz:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 4/3 Spring 2009

Avşarlar, büyük oranda *-ıyo / -ıyor* tarzında geniş ünlülü çekimi kullanmaktadırlar. Ama, bazı köylerde dar ünlülü olarak da telaffuz edilmektedir

Kısaca söylemek gerekirse, Oğuz boylarının ağız özelliklerini belirlemek oldukça güçtür. Öncelikle, konunun teorik olarak ortaya konulması gerekir. Bir boy için, güvenilir malzeme nerede bulunacaktır? Malzemenin içinde ne tür karışımlar, yenilenmeceler olmuş olabilir? O boydan olan bir bölgedeki kullanım ile, yine o boydan olan ama başka bir bölgede yaşayan kimselerin ağızlarında ne gibi farklılıklar olabilir? Aynı kişinin konuşmasında bile aynı dil unsuru için iki, hatta üç farklı kullanımla karşılaşıldığında, hangisinin o boyun özgün şekli, hangisinin karışma veya yenilenmece olduğuna nasıl karar verilecektir? vb.

Biz, Oğuz boylarının ağız özelliklerinin belirlenmesi işine “Çepni”lerden başlamak istedik. Çepnileri tercih etmemizin sebebi, 24 Oğuz boyu içinde şu anda bile kendilerini adları ile en iyi tanımlayabilen grup olmalarıdır.

Çepnilerin yoğun olarak yaşadığı başlıca bölgelerimiz şunlardır: Karadeniz bölgesinde (Giresun; Trabzon-Şalpazarı, Beşikdüzü; Ordu; Samsun; Sivas), Batıda (Balıkesir, İzmir, Manisa, Aydın), ayrıca Anadolu'nun değişik yerlerinde de dağınık olarak bulunmaktadır.

Karadeniz bölgesinde, Trabzon için birkaç çalışma yapılmıştır. B. Brendemoen, Trabzon yöresindeki Çepnilerden derlediği bir hikâye dolayısı ile yazdığı makalede, bölgenin Çepni ağızını da değerlendirmişti (BRENDAMOEN 1996). Necati Demir de, “Trabzon İli ve Yöresi Ağızları” adlı çalışmasında, I. Bölge olarak (Şalpazarı ve Beşikdüzü) değerlendirdiği ağızın Çepni ağızını temsil ettiğini belirtmiştir (DEMİR 2006, I, 109-118) Ayrıca, yine Necati Demir'in Ordu ili (DEMİR 2000, 39-40) ve Necati Demir-Ülker Şen'in Sivas illerinin ağızları üzerine yaptığı çalışmalarda (DEMİR-ŞEN 2006, 64-68) Çepni özelliği olduğu düşünülen hususlara dikkat çekilmiştir. Balıkesir ağızı üzerine doktora tezine devam eden Hüseyin Kahraman Mutlu da, Balıkesir Çepnilerinin dili üzerine bir bildiri sunmuştur (MUTLU 2008). Biz de, Türkiye'deki ağızların etnik/boysal yapılarının belirlenmesi için 24 Oğuz boyunun teker teker ayrıntıları ile araştırılması gerektiği gerçeğinden hareketle bir çalışmaya başladık. Bunun başlangıcı olarak, doktora öğrencimiz Zeynep Şimşek Umaç'a Türkiye Çepnilerinin ağız özelliklerini incelemeyi doktora tezi olarak verdik. Bu teze yeni başlanılmıştır. Henüz malzeme toplama aşamasındadır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Batıdaki (Balıkesir, İzmir, Manisa ...) Çepnilere ait pek çok ses kaydını kendim dinledim ve notlar aldım. Doktora öğrencim Zeynep Şimşek Umacı'nın Balıkesir yöresinden getirdiği bir kaç kaset ile Hüseyin Kahraman Mutlu'nun doktora tezi için Balıkesir köylerinden derlediği kasetleri ve yine doktora öğrencilerimden Fatma Uğur'un İzmir yöresinden derlediği metinleri de bizzat kendim dinledim. Karadeniz Çepnilerinin dili için, yukarıda adı geçen çalışmaları inceledim. Ayrıca, en yoğun Çepni yerleşim yeri olan Giresun'da çalışan Yrd. Doç. Dr. Erdoğan Altınkaynak'ın derlediği ve derlettiği metinleri de bizzat ses kayıtlarından dinleyerek notlar aldım.

Aşağıda sunduğularım, Çepni ağızı üzerine araştırmaya başlanılmadan önceki teorik altyapının oluşturulması için yaptığım çalışmadır. Çepnilerin ağız özellikleri, doktora öğrencisi Arş.Grv. Zeynep Şimşek Umacı'nın tezinde ayrıntılı olarak ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Çalışmaya başlanmadan önce, Çepnilerin bugün için çok değişik yörelere dağılmış olmalarından dolayı, farklı "*birkaç ağız bölgesi*" ile karşılaşılacağı öngörebilir. Nitekim öyle de olmuştur. Yine işin başında iken teorik olarak şu tip özelliklerle karşılaşmamız muhtemeldir:

1. Bazı özellikler her bölgedeki Çepnilerde ortak olacaktır.

1.1. Bunlardan bazıları, Çepni olmayan komşu ağızlarda da olabilir.

1.2. Bunlardan bazıları Çepni olmayan komşu ağızlarda yoktur ama komşu olmayan değişik bölgedeki ağızlarda olabilir.

1.3. Bunlardan bazıları, Çepni olmayan komşu ağızlarda yoktur. Komşu olmayan bölgelerde de yoktur. Yani Çepnilere ait bir özelliktir.

2. Bazı özellikler sadece bir bölgedeki Çepnilerde olacak, diğerinde olmayacaktır. (Örnek: Batıdakilerde ö > o; Karadeniz bölgesindekilerde "ünlü yuvarlaklaşması")

Sadece bir bölgedeki Çepnilerde görülen özelliklerden bazıları;

2.1. Çepni olmayan başka bölgelerde de görülebilir. (ö > o olması pek çok bölgede)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

2.1.1. Bunlar Çepni özelliği olup, diğer bölgedeki Çepniler tarafından, birlikte yaşadıkları ağız bölgesine uyum sağlanılarak değiştirilmiş olabilir.

2.1.2. Bunlar Çepni özelliği olmayıp, birlikte yaşadıkları ağız bölgesine uyum sağlanılarak edinilmiş olabilir.

2.2. Çepni olmayan bölgelerde görülemez. Yani sadece Çepnilere ait özelliklerdir.

Hem Karadeniz bölgesindeki, hem de Batı Anadolu'daki Çepnilerin dil özellikleri "kabaca" bir araya getirildiğinde, yukarıda öngörülen teorik tabloya benzer bir tablo ile karşılaştık. Aşağıdaki genel tablo ortaya çıktı:

BÜTÜN BÖLGELERDEKİ ÇEPNİLERDE BULUNAN ÖZELLİKLER

Batıda		Karadeniz Bölgesinde	
gel-iyi	Komşularda : YOK Başka bazı bölgelerde: VAR	gel-iyi	Komşularda : VAR Başka bazı bölgelerde: VAR
rl > ll	Komşularda : YOK Başka bazı bölgelerde: VAR	rl > ll	Komşularda : VAR Başka bazı bölgelerde: VAR
nl > nn	Komşularda : VAR Başka bazı bölgelerde: VAR	nl > nn	Komşularda : VAR Başka bazı bölgelerde: VAR
AğI>v, vv	Komşularda : VAR Başka bazı bölgelerde: VAR	AğI>v, vv	Komşularda : ??? Başka bazı bölgelerde: VAR
gel-icis gelicin	Komşularda : YOK Başka bazı bölgelerde: VAR	ölecük	Komşularda : YOK Başka bazı bölgelerde: VAR

Hem Batı'da, hem de Karadeniz bölgesinde şimdiki zaman çekimi "dar" ünlü ile yapılmaktadır (-IyI). Karadeniz bölgesindeki Çepnilerin komşularında da bu tür konuşanlar olsa da, Batı bölgelerinde yaşayanların komşuları "geniş" ünlü ile (-Iyo) kullanılmaktadırlar. Yani, Batı'dakiler "dar" ünlülü şekli (-IyI) komşularından öğrenmiş olamayacaklarına göre, bu özellik Çepnilerin özgün ağızlarına ait olmalıdır.

İlerleyici ünsüz benzetmesi nedeniyle **nl > nn** (*kadınlar > gadınnar*) olması, hem Karadeniz bölgesindeki hem de Batı'daki Çepnilerin komşularında görülebilmektedir. Anadolu'nun başka

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

bölgelerinde de bu benzetme olayı vardır. O halde, **nl > nm** benzetmesinin varlığı için iki şey düşünülebilir:

1. Çepni özelliğidir, başka boylarda da bu benzetmeler vardır.
2. Çepni özelliği değildir, komşularıyla etkileşim sonucu gelişmiştir.

Bu iki varsayımdan hangisinin doğru olduğunu anlamak için daha ayrıntılı çalışmalar gerekir.

SADECE BİR BÖLGEDEKİ ÇEPNİLERDE GÖRÜLEN ÖZELLİKLER

Batıda		Karadeniz Bölgesinde	
ö > o	Komşularda : YOK Başka bazı bölgelerde : VAR	//////////	Komşularda : VAR Başka bazı bölgelerde: VAR
//////////	Komşularda : YOK Başka bazı bölgelerde : VAR	ünlülerde yuvarlaklaşma	Komşularda : VAR Başka bazı bölgelerde: VAR
-ik geçmiş zaman	Komşularda : YOK Başka bazı bölgelerde : VAR	???	Komşularda : YOK Başka bazı bölgelerde: VAR
zarf-fiil eki -kan -kana	Komşularda : VAR Başka bazı bölgelerde : VAR	zarf-fiil eki -ka	Komşularda : ??? Başka bazı bölgelerde: VAR

Batı'daki Çepnilerin konuşmalarında ilk dikkat edilen husus, ilk hecedeki ince yuvarlak ünlülerdeki kalınlaşma/yarı kalınlaşma (**ö > o; ü > u**) eğilimidir. Bu değişme esnasında baştaki ünsüz de daha kalın telaffuz edilir: *ğözüm, duün*, vb.

Bu değişme Karadeniz bölgesindeki Çepnilerde yaygın ve baskın bir özellik olarak duyulmaz. Bu da iki şekilde açıklanabilir:

1. ö > o; ü > u değişmesi bir Çepni özelliğidir. Batı'dakilerde hâlâ devam etmektedir, Karadeniz bölgesindekilerde ise kalınlaşma eğilimi kaybolmuş olabilir.

2. ö > o; ü > u değişmesi bir Çepni özelliği değildir. Karadeniz bölgesindeki Çepnilerde zaten yoktur, Batı'dakiler ise komşularına benzeterek bu değişmeyi başlatmış olabilirler.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Burada saydığımız iki seçenek tamamen bir genel varsayımdır. Yukarıdaki tablo incelenince, bu varsayımlardan ikincisinin olamayacağı ortaya çıkar. Çünkü, ö > o şeklinde kalınlaşmaların yaygın olduğu Batı'daki Çepnilerin komşularında bu eğilim yoktur. Yani Balıkesir'deki, İzmir'deki Çepniler bu kalınlaşmaları komşularından etkilenerek geliştirmiş olamaz. O halde, ö > o özgün bir Çepni ağız özelliği olabilir, Batı'dakilerde korunmuş, Karadeniz bölgesindekilerde ise terk edilmiştir. Ancak, konunun bu şekilde açıklanması da yeterli olmamaktadır. Çünkü, Karadeniz bölgesindekilerin, eğer varsa, özgün bir Çepni özelliği olan ö > o kalınlaşmasını terk etmeleri için komşu etkisinden söz edilemez. Çünkü o bölgede Çepni olmadığı söylenen köylerde hâlâ bu kalınlaşmalar tespit edilebilmektedir.

Burada Çepnilerin tarihi iskânı, Anadolu'daki eski yurtlarının neresi olduğu sorusu önem kazanır. Bilim adamlarının yaygın kanısı, Batı'daki Çepnilerin Karadeniz bölgesinden gelmiş olduklarıdır. Bilim adamlarının bu kanısı, bazı Çepniler tarafından da benimsenmiş olduğundan, özel sohbetlerinde Faruk Sümer kaynak gösterilerek anlatılmaktadır. Ancak, bizce bu bilginin ve inanın da sorgulanması gerekir. Bizce, Batı'daki Çepnilerin bazı ağız özellikleri, o bölgelere gelmeden önce Karadeniz bölgesinde değil de, Orta ve Doğu/Güney-Doğu Anadolu bölgelerinde hayat sürmüş olduklarını düşündürmektedir. Nitekim, Balıkesir, Manisa, Aydın yöresine gelen Çepnilerin Halep Türkmenleri ve Boz Ulus'a mensup Çepniler oldukları da bazı bilim adamlarınca söylenmiştir. Bugün bile Gaziantep, Kahramanmaraş, Adana bölgelerinde Çepniler vardır. Bugün Balıkesir ve İzmir çevresindeki Çepnilerin, Kırım ve Dobruca'dan Anadolu'ya geri dönen Çepniler olduğu görüşü de çeşitli araştırmalarda yer almaktadır (Çepnilerin Anadolu'daki iskânı hakkında ayrıntılı ve doyurucu bilgi için, bk. BOSTAN 2002)

SONUÇ

Anadolu'daki ağızlar arasındaki farklılıkların bir bölümü doğal gelişim içindeki gelişmelere, yeni komşularla etkileşime bağlı olsa da, tarihi boysal ayrılıklara dayanan farklılıklar da bulunabilir. Oğuz boylarının her birinin özgün ağız özelliklerini belirleyebilmek ise, bugün için çok zordur. Çünkü, kendi boy adını kullanan, hatırlayan çok az insan kalmıştır. Boyların adını taşıyan bazı yer adları ilk aşamada hareket noktası olabilecek gibiyse de, bunun da kendi içinde bir çok sorgulanacak yönü vardır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Oğuz boylarının Anadolu'daki ağız özelliklerinin belirlenebilmesi için, her boyu ayrı ayrı işleyecek projelere ihtiyaç vardır. Biz, kendilerini boylarının adı ile hâlâ ifade edebilen Çepnilerin ağız özelliklerini, bir öğrencimize doktora tezi olarak vererek bu çalışmaya başladık. Amacımız, sıra ile diğer boyların ağız özellikleri üzerinde de çalışmaktır.

KAYNAKÇA

- BRENDEMOEN 1988 : Bernt Brendemoen, “*Trabzon Çepni Ağzı ve Tepegöz Hikâyesinin Bir Varyantı*”, **Uluslar Arası Türk Dili Kongresi 1988**, TDK Yayınları, Ankara 1996, s.211-223
- BOSTAN 2002: M. Hanefi Bostan, “*Anadolu’da Çepni İskânı*”, **Türkler**, C 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.299-311
- DEMİR 2000: Necati Demir, “*Karadeniz Bölgesi Ağızlarında Kıpçak Türkçesi Özellikleri*”, **IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 2000**, Bildiriler I, TDK Yayınları, Ankara 2007
- DEMİR 2001 : Necati Demir, **Ordu İli ve Yöresi Ağızları**, TDK Yayınları, Ankara 2001
- DEMİR 2006 : Necati Demir, **Trabzon ve Yöresi Ağızları** Cilt I-II-III, Gazi Kitabevi, Ankara 2006
- DEMİR-ŞEN 2006 : Necati Demir-Ülker Şen, **Sivas İli ve Yöresi Ağızları**, Gazi Kitabevi, Ankara 2006
- GÜLENSOY 1988 : Tuncer Gülensoy, **Kütahya ve Yöresi Ağızları**, TDK Yayınları, Ankara 1988
- GÜLSEREN 2000 : Cemil Gülseren, **Malatya İli Ağızları**, TDK Yayınları, Ankara 2000
- GÜLSEVİN 2008 I : “*Türkiye Türkçesinde Kıpçakça Denilen Unsurlar I: G > V*” başlığıyla **Türkiye Türkçesi Ağızları Çalıştayı**’nda (Urfa 2008)
- GÜLSEVİN 2008 II : “*Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kıpçakça Denilen Unsurlar Üzerine 2: Ç > Ş Değişimi*”, **Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları**, ISSN: 1308-2140, Volume 3/3, Spring 2008, s.378-387
<http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi9/0gulsevingurer.pdf>
- GÜNŞEN 2000 : Ahmet Günşen, **Kırşehir ve Yöresi Ağızları**, TDK Yayınları, Ankara 2000
- KILIÇ 1991 : Ayşen Kılıç, **Avşar Ağızları**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1991

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

KORKMAZ 1971 : Zeynep Korkmaz, “*Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı İle İlişkisi Sorunu*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1971**, s.21-46

MUTLU 2008 : Hüseyin Kahraman Mutlu, “*Balıkesir Çepni Ağzı Dil Özellikleri*”, **Türkiye Türkçesi Ağzı Araştırmaları Çalıştayı**, Türk Dil Kurumu, 25-28 Mart 2008 Urfa

ŞAHİN 1999 : Eda Şahin, **Bayat Merkez Ağzı**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans tezi, Afyon 1999

SES KASETLERİ:

1. Hüseyin Kahraman Mutlu'nun derledikleri
2. Zeynep Şimşek Umaç'ın derledikleri
3. Fatma Uğur'un derledikleri
4. Yrd.Doç.Dr. Erdoğan Altınkaynak ve öğrencilerinin derledikleri

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*
Volume 4/3 Spring 2009